

TURVALINE INTERNET -

PRAKTILINE KÄSIRAAMAT

LAPSEVANEMATELE & ÕPETAJATELE

Diana Poudel

SOTSIAALMEEDIA

2017. aastal oli Facebookis 2 miljardit aktiivset kasutajat. Kui Facebook oleks riik, siis oleks tegemist maailma suurima riigiga, kus elaks rohkem inimesi, kui Hiinas, USA-s, Venemaal ja Mehhikos kokku. Sellesse sisse logides astume rahvaste Paabelisse, kus ühe kliki kaugusel on maailma rikkad ja mõjukad, samamoodi petturid, mõrvarid ja Ladina-Ameerika narkoparunid. Facebook püüab luua illusiooni, et sinna sisse loginuna oleme ümbritsetud pereliikmetest, sõpradest ja kohalikust kogukonnast, kuid tegelikult on see vaid seebimull, mis esimesel kokkupuutel mõne terava asjaga vaikselt popsatusega olematuks muutub.

DIGITAALNE JALAJÄLG

Kujuta ette olukorda, kus hommikul ärkates seisab sinu voodi kõrval väike hallides riietest tundmatu inimene, kes kirjutab usinalt oma märkmikusse sinu täpse ärkamise kellaaja. Ta järgneb sulle vannituppa ja kööki ning istub auto tagaistmel kui lapsi kooli viid ja ise tööle sõidad. Koosolekutel varjub ta potililled taha ning ainuke asi, mis tema olemasolust märku annab on pliiatsikribin paberil. Ja nii kuni selle hetkeni. mil sa õhtul uuesti unne jääd. On ju jabur mõte? Kes üldse kannataks sellist asja välja, et täiesti võõras inimene iga tema tegemist täpselt jäädvustab?

VIRTUAALNE MINA

Internet on nagu reaalsust moonutav trikipeegel. Isegi kõige tavalisem inimene võib siin luua esmamulje, et ta on üliinimene või ka vastupidi. Ajal, mil suur osa suhtlust toimub

virtuaalselt ning tihti tegutsetakse koos inimestega, kellega väljaspool internetti ei ole kohtunud, on väga oluline jälgida, et sinu virtuaalne kuvand oleks selline, mis aitaks kaasa soovitud eesmärkide saavutamisele elus. See nõuab energiat, aega ja kannatlikkust, kuid virtuaalne imago on miski, mida saab igäüks ise luua ja vajadusel ka parandada.

ANONÜÜMSUS INTERNETIS

Seda peatükki tahaksin alustada ühe tõestisündinud looga. 2011. aastal avaldas Äripäev loo „Salavideo arstide ajupesust“, mis kogus sadu solvavaid kommentaare. Äripäev otsustas ignoreerimise asemel reageerida ning pöördus kohtu poole, et selgitada välja kõige räigemate kommentaaride autorid. Selgus, et need kommentaarid olid postitatud haiglates asuvatest arvutitest. Hoolimata tehnilistest väljakutsetest õnnestus paari postitanud arsti isikud tuvastada, keda siis ajakirjanik koos mikrofoniga, kaameramehe ja kommentaaride väljaprindiga külastas ja neid tekste kõva häälega kaamera ees lugeda palus. Mul on siiralt kahju, et see video on tänaseks päevaks netis eemaldatud, sest nende arstide näoilmed oleks suurepärase koolitusmaterjal kõigi jaoks, kes on kunagi anonüümselt internetti postitanud tekste, mida nad teleekraanil kõva häälega korrata ei tahaks.

SUHTLEMINE INTERNETIS

Suhtlemine internetis meenutab mulle Punamütsikese ja hundi lugu. Me saadame oma lapsed paari üldise õpetussõna saatel metsikusse virtuaalsesse metsa, kus küberhunnid on mängudes, sotsiaalvõrgustikes ja kohtumisportaalides ootel ning nende tuvastamine on keeruline, kuna nende karvaseid käsi, suuri silmi ja teravaid hambaid pole näha. Nende plaanid ja eesmärgidki on keerulisemad kui maitsev ja mahlane kõhutäis. Arvestades, et lapsi on miljonites ja hunte kümnetes tuhandetes, ei saa lootma jääda paari üksiku jahimehe peale, kes oleksid õigel ajal õiges kohas, vaid me ise peame lapsed vajalike teadmiste ja oskustega varustama.

SPÄMM JA SKÄMM

Kui spämmi ehk rämpsposti internetis võib võrrelda läikival paberil reklaamiga, mida kirjakandja igal hommikul postkastidesse topib, siis skämm ehk petukirjad on juba märksa salakavalam ja ohtlikum. Seda võib võrrelda mõne salakavala inimesega, kes poetab end pensionäri koju abiliseks ja paari kuu pärast tõstab vanainimese tema kodust välja, olles omastanud vara ja mõnikord ka identiteedi. Või siis võltsi tulekahjuhäire korraldajaga, kelle eesmärgiks on panna paanikas inimesed hoonest välja jooksuma, et ise samal ajal rahulikult nende kodudest väärisesemed kokku korjata.

KÜBERKIUSAMINE JA AHISTAMINE

Küberkiusamine on teema, mis järjest enam ühiskonnas teadvustamist leiab. Siiski oleme veel piisavalt pimedad, et selle erinevaid ilminguid mitte ära tunda. See võib toimuda privaatset ja varjatult, kuid väga palju näeb tegelikult kiusamist ka avalikus virtuaalses ruumis. Oluline on mõista, et küberkiusamine ei ole ainult koolilaste vaheline teema - tean juhtumit, kus õpetaja langes küberkiusamise ohvriks ning samuti leidsin iseend mitte väga ammu olukorras, kus soliidses eas härra otsustas minu laimamisest enda väikese hobi teha. Pean tõdema, et see oli küllaltki ebameeldiv kogemus. Ehk siis küberkiusamist võib esineda väga erinevates olukordades ja erinevas vanuses inimeste vahel. Oluline on see ära tunda ja adekvaatselt reageerida.

FOTOD JA PILDID

Olete kindlasti kuulnud ütlust, et üks foto on väärt tuhandet sõna. Siinkohal peab aga meeles pidama, et tuhat sõna on piisav kogus teksti, millega saab luua nii komöödiale omast narratiivi, motiveerivat kirjatükki kui ka tänapäevase tragöödia stseeni. Keerulisem on lugu videoga – see on meedium, millele tänapäeva noored pühendavad kordades rohkem aega kui kirjatekstidele, kuid mille sisukuse kohta võib vahel teha vägagi kriitilisi tähelepanekuid.

LIBAUUDISED

Mulle meeldib lugeda ulme- ja fantaasiakirjandust. Nende teostega on lihtne - ma tean, et tegu on mõne särava vaimu mõttelennuga, mis ei pretendeeri tõe, kuid samas pole ka absoluutselt võimatu kunagi kauges tulevikus. Kahjuks tundub, et see žanr liigub järjest enam ka interneti, kus kohtuvad reaalsus, muinasjutt ja propaganda ning mõnikord on täiesti võimatu mõista, kust läheb piir tõe ja fantaasia vahel.

PAROOL

Parool on nagu virtuaalne võti, mis aitab meil oma vara ja andmeid pahatahtlike tegelaste käeulatuses väljas hoida. Kui uuele majale lukku ostes tahame ikka alati seda kõige turvalisemat ja kaasaegsemat, siis internetis kasutame tihti lukke, mille isegi kirjaklambriga varustatud kuueaastane pärast Kättemaksukontori vaatamist suudaks lahti muukida. Kui me siiski püüame oma virtuaalseid lukke muukimiskindlatena hoida, jagame järgmisel hetkel enesele teadmata oma virtuaalset võtit tundmatutele tegelastele.

SEADMETE TURVALISUS

Kuigi uuemate mobiiltelefonide lukustusvõimalused on juba umbes sel tasemel, mida aastatuhande alguses ulmefilmidest võis näha, ei kasuta neid paljud inimesed. Muidugi võtab seadme lahtilukustamine siiski mõned sekundid aega ja näiteks sõrmejäljeluku puhul tuleb talvel kinnas käest võtta. Kuid kas nende sekundite kokkuhoid on väärt riski, et telefon satub valedesse kättesse ja tundmatul inimesel on ligipääs sinu sotsiaalmeediakontodele, e-postile ja võibolla isegi krediitkaardiandmetele?

ARVUTIVIIRUSED JA PAHAVARA

Kunagi kommenteeris üks tuttav, et arvutiviirused on nagu suguhaigused - rumalalt käitudes võib neid muidugi saada ka võhivõõralt, kuid pigem nakatutakse ikka tuttavatega suheldes. Nagu tavalisi viiruseid, on ka arvutiviiruseid võimalik ennetada ja ravida ning hea uudis on see, et selleks ei ole vaja 10 aastat kõrgkoolis haridust omandada. Piisab vaid päevast või paarist, et end teemaga algtasemel kurssi viia.

MÄNGUD

Üldlevinud stereotüüp on see, et arvutis või mobiilis mängivad põhiliselt teismeeas poisid, kuid erinevad uuringud ja statistika näitavad, et tegelikult ei diskrimineeri virtuaalsed mängud soo ega vanuse järgi. Kuna arvutimängude teema on väga lai ja leidub palju üksikuid mängu, mille kohta on kirjutatud kümneid raamatuid, siis selle raamatu eesmärki silmas pidades räägin selles peatükis eelkõige mängudest, mida mängitakse võrgus ning mille puhul tuleb suhelda ka teiste mängijatega.

ONLINE (VEEBIPÕHINE) OSTMINE

Tänaasel päeval võib keeruline olla leida inimest, kes kunagi pole interneti kaudu midagi ostnud või müünud. Kõik prognoosid näitavad, et e-kaubanduse osakaal suureneb kiirenevas tempos. Koos sellega on internetti kolinud ka petturid ja kiiret raha teenida lootvad äriinimesed. Seetõttu kaasneb internetis ostlemisega paras hulk riske, millest peaks enne ülekande tegemist või krediitkaardi sisestamist teadlik olema.

JAGAMISTEENUSED

Kakskümmend aastat tagasi oleks võõrasse autosse istumine enamike jaoks õõvastav idee tundunud. Täna on see norm, mida teevad miljonid inimesed iga päev üle maailma, kasutades Uberit, Taxifyd või teisi sarnaseid teenuseid. Olen ise AirBnB teenuseid kasutades märkimisväärse rahasumma kokku hoidnud ning arvan, et jagamisteenused on tulnud, et jääda. Kuidas aga kasutada võhivõõraste poolt pakutavaid teenuseid nii, et me ei kompromiteeriks oma turvalisust?

PORNO

Kui nelikümmend aastat tagasi õpiti seksi kohta raamatust “Avameelselt abielust” ja 20 aastat tagasi oli ajakirja Maaja omamine teismelise noore jaoks päris korralik julgustükk, siis täna on igal arvuti taga oleval lapsel ligipääs piiramatule hulgale pornograafilisele materjalile. Kui teha avatud vastustega küsitlus mõnes põhikooli vanema astme klassis, ja küsida, milliseid saite küllastatakse, siis lisatakse kindlasti sinna ka Pornhubi nimeline sait — ma küll ei oska hinnata kui palju seal selles vanuses tegelikult käiakse, kuid klassist kostvate kihistamiste järgi julgen väita, et vähemalt korra on enamik noortest seda keskkonda külastanud ja on väga hästi lehe sisuga kursis.